

Наум ДИМОВСКИ

НЕКОИ АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО СИСТЕМОТ НА ОСНОВНОТО И СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ВО СРМ*

Проблемите на наставата по историја во основното и средното образование и воспитание, а сега на вишето и високото образование, Сојузот на друштвата на историчарите на СРМ перманентно ги поставува на дневен ред пред своето членство, пред стручните и општествено-политичките органи и пред други фактори на образованието и воспитувањето во нашата Република. Во последните неколку години на наставата по историја Сојузот ѝ посвети посебно внимание што ќе се види и од Извештајот на Претседателството. Со тоа Сојузот се вклучува во активностите и реформата на средното образование и воспитание, давајќи свој придонес во унапредувањето на наставата по историја и историското образование воопшто.

На јубилејново собрание сојузот ја разгледува состојбата на наставата по историја и на студиумот на историски науки на нашиот Филозофски факултет за што посебен осврт ќе даде професорот Војо Кушевски. Тоа значи дека Сојузот сега може да го разгледува прашањето целосно, да дава сугестии, мислења и предлози за решавање на проблемите од стручен, педагошко-методски и материјално-технички карактер.

Целта на сегашнава реформа на образовниот систем во нашата земја е прилагодување на училиштето кон потребите на здружениот труд, т.е. неговото полно трансформирање во согласност со натамошниот развој на самоуправувањето. Сите фактори кои се занимаваат со оваа проблематика мораат максимално да придонесат во конкретните решенија на реформата на образованието и воспитанието. На тој начин ќе можеме да ги оствариме основните начела на насоченото образование: проодност (хоризонтална и вертикална), степенест систем, поврзаност на образованието со работата и општеството, еднаквост, еластичност и образование од работата и со работата.

*) Рефератот е прочитан на XV јубилејно собрание на СДН на СРМ на, 42 март 1983 год.

Во овој систем на основното и средното насочено образование, а сега и на вишето и високото спаѓа и наставата по историја.

Наставата по историја во системот на основното и средното образование и воспитание

За да ја прикажеме оваа состојба, ќе се задржиме на неколку клучни прашања: наставните планови и програми по историја, планирањето на програмските содржини, изборната и факултативната настава, застапеноста на предметот историја во насоки и струки на средното образование, застапеноста на историјата на народите и народностите на Југославија и програмските јадра.

Во оваа учебна година во нашата Република, во основното и средното образование, се реализираат два вида наставни планови и програми по историја, старите од 1973 и новите од 1981 година.

а) Старите наставни планови и програми

Познато е дека според старите наставни планови и програми предметот историја е застапен од V одделение на основното образование до II клас на стручните училишта и IV клас на гимназиите. По старите наставни планови и програми во оваа учебна година се работи во VII и VIII одделение, во II клас на стручните училишта и во II, III и IV клас на гимназиите.

Од V одделение до II клас на насоченото образование имаше 12 часа седмично додека од V одделение до IV клас на гимназиите тие изнесуваа 17, односно 19 часа седмично.

Во старите наставни планови и програми материјата се изучуваше во два концентрични круга. Од V до VIII одделение еден, во I и II клас на стручните училишта и I до IV клас на гимназиите, втор круг.

Според возраста учениците почнуваа да ја изучуваат историјата од 11 до 15 години возраст во основното училиште, на 16 и 17 години во стручните училишта и 18 и 19 во гимназиите.

б) Новите наставни планови и програми

Новите наставни планови и програми за основното и првите две години на насоченото средно образование и воспитание се донесени во 1979 и 1980 година во согласност со единствените основи на основното и средното образование и воспитание

во СРМ, земајќи ги предвид интенциите и настојувањата за единствени југословенски програми на заедничките основи до II клас на средното образование.

На ниво на Југославија беа постигнати усогласувања за фондот на часовите. Според заедничката концепција, седмичниот фонд на часовите во основното образование изнесува 7 ($1+2+2+2$), и во I и II клас на заедничките основи во средното образование 4 ($2+2$). Во III и IV клас историјата не е задолжителен предмет и сите часови во гимназиите во нашата Република отпаѓаат освен во некои насоки и струки.

За седмичниот фонд на часовите се отстапи од споменатиот договор. Во СР Словенија во V одделение наместо историја има запознавање на општеството, во САП Војводина во II клас на заедничките основи наместо 2, дадени се 3 часа седмично и во САП Косово во V одделение наместо 1 дадени се 2 часа седмично.

Во основното образование и воспитание наставата по историја, според старата и новата наставна програма, е најкомплетна. Во наставните програми за основното образование постои додатна и дополнителна настава и слободни ученички активности по историја кои придонесуваат за продлабочување на содржините, помош на учениците со слаб успех и за слободно развивање и задоволување на ученичките интереси за историјата и помошните историски науки. Некои од овие активности има и во средното образование.

Новите наставни програми по историја ги карактеризира прогресивна ориентација заснована на марксистичкото учење и толкување на историјата. Тие се засноваат врз марксистичкиот дијалектички метод, а од нивните цели и задачи, кои треба да се реализираат низ практиката, може да се согледа што се бара да се постигне низ наставата на стручен, од идеен и воспитен план: научна издржаност на содржините, дијалектичко толкување, развивање и стимулирање на критичкото и творечкото мислење, изградување свест за заедничката борба и заедничкиот живот на народите и народностите на СФРЈ и сл.

в) Планирање на програмските содржини

Според договорот на ниво на Југославија наставните програмски содржини требаше да се планираат и да се изучуваат во еден циклус линеарно (линиарно спирално) од V одделение до II клас на средното образование, почнувајќи од првобитното општество до современиот свет.

Од познатите видови на планирање на програмските содржини (сукцесивниот, концентричниот, линеарниот, симбиотскиот и др.), беше прифатен линеарно-спиралниот, како најекономичен во работата.

Освен во СР Македонија, СР Хрватска и САП Војводина од овој договор се отстапи во сите други републики и во САП Косово. Кај некои остана концентричниот во два циклуси, кај некои комбинираниот итн.

При реализацијата на програмските содржини кај нас треба да посветиме посебно внимание зашто линеарниот принцип на планирање на програмските содржини во нашата Република па и во Југославија претставува неиспробан обид на работа кој може да го доведе во прашање целосното совладување на наставните содржини и успехот на наставата, зашто иако овој принцип е најекономичен и рационален, преку него тематиката се надоградува линеарно во еден врзан редослед и не се повторува во текот на школувањето. Овој принцип бара интензивно учење, бидејќи постојано се натрупуваат нови содржини кои треба учениците да ги усвојат а сето тоа создава извесни проблеми, посебно во основното образование. Тие проблеми произлегуваат, пред сè, од спротивностите на структурата на содржините и психолошката зрелост на учениците, односно меѓу логичкиот и психолошкиот фактор на наставата.

2) Изборна настава

Изборната настава по историја, која ќе претставува посебен организиран облик на воспитно-образовна активност преку која ќе се реализираат и општите цели и задачи на редовната настава, ќе се изведува и изучува во I и II степен, односно во I и II клас на средното образование. Таа настава претставува проширен и продлабочен избор на истриските појави, процеси и настани кои се од посебно значење на нашите народи и народности и на светот воопшто.

Кај нас изборната наставата по историја е застапена само во културолошката насока, додека во другите републики и во покраините ја има во повеќе насоки.

Посебен проблем во реализацијата на изборната настава претставува недостигот на учебник или скрипта за учениците и прирачник за наставниците на што стручната служба и издавачите на учебници треба да му посветат сериозно внимание.

д) Факултативна настава

Според новата концепција за наставните програми, покрај редовната и изборната настава, во некои насоки во II-рата фаза на средното образование, историјата ќе биде застапена и како факултативна. Таа ќе се организира за да се задоволат посебните интереси на учениците, за потполнување на знаењата пот-

ребни за продолжување на образованието на вишите школи и студиумот за историски науки на Филозофскиот факултет, како и на другите факултети.

За факултативна настава ќе се определуваат самите ученици за фонд од 1, 2, 3, или 4 часа седмично. Определувањето ќе зависи од тоа каква струка сака да студира ученикот. Наставните програми за факултативна настава ќе ги оформуваат соодветните факултети. Бидејќи по 2 години ќе почне да се изучува и факултативната настава, потребни се подготовки од страна на факултетите како за наставните програми така и за учебниците за учениците и прирачниците за наставниците.

г) Наставата по историја во завршниот период на средното насочено образование

Како што споменавме, според новата концепција за новиот систем на средното образование, во нашата Република историјата, како задолжителен предмет, во III и IV клас нема да биде застапена, освен во културолошката насока со 2+2 часа седмично во III и IV година и веројатно во педагошката насока. Во другите 20-сестина групации на струки со преку 100-тина занимања, според сегашната состојба, историјата нема да се изучува. Од културолошката насока, која според предлогот за профили ќе дава стручњаци со IV степен за музеите, архивите и библиотеките, треба да се очекуваат и идните студенти кои ќе го продолжат своето образование во VI и VII степен, односно на педагошките академии и на факултетите.

Во другите републики и во покраините состојбата со наставата по историја во завршниот период е поинаква: во СР Србија е застапена во 4 насоки, (културолошка, правно-биро-техничка, педагошка, преведувачко-археолошка и музејска) со по 2 часа седмично или вкупно 16 часа. Во Словенија во три насоки со 12 часа, во СР Хрватска во 2 насоки со 8 часа итн.

Од податоците се гледа дека предметот историја во нашата Република не е адекватно застапен во соодветните насоки и струки како што е во другите републики и покраини. РЗУОВ заедно со другите стручни фактори вложуваат напори да се внесе предметот историја во III и IV степен и во некои други насоки. На овој план голем придонес можат да дадат историчарите кои работат во училишните центри што се носители на профилите и наставните програми.

Кога сме кај ова прашање, неопходно е да истакнеме дека во погорната ученичка возраст, на 18 и 19 години преку наставата по историја учениците стекнуваат потрајни историски претстави и поими, побрзо ги уочуваат и разбираат историските закони, побрзо се оспособуваат да мислат, изградуваат историска

свест и општи погледи за развојот на општеството. Понатаму, поуспешно ги совладуваат методите на учење на историјата и истражувањето на минатото итн. Со ваквата поставеност на изучувањето на историјата како задолжителен предмет во II клас на средното образование заклучно со 16-годишна возраст тешко ќе биде кај учениците да остане како трајна вредност материјата што ја изучуваат и да се развие историското мислење на задоволително ниво.

е) Застапеноста на историјата на народите и народностите на Југославија

Историското и културното наследство на народите и народностите на Југославија претставува природна потреба за запознавање и усвојување на прогресивните традиции и вредности во развојот на секој народ и народност посебно. Тоа истовремено треба да послужи за заемно запознавање на основните стремежи на натамошниот национален развој како фактор за подобро меѓусебно разбирање и зближување. Од посебно, пак, значење е изучувањето на допирните точки во историското минато и заедничката борба како значаен прилог во изградбата и зацврстување на заедништвото и братството и единството на нашите народи и народности.

Тргнувајќи од овие факти една од главните одлики на новите наставни програми по историја е рамномерната застапеност на историјата на другите југословенски народи, со што учениците ќе добијат една целина за историското минато и за заедничката борба на нашите народи и народности.

Историјата на нашите народи и народности до XIX век е дадена паралелно со општата историја со цел да се овозможи појасно согледување на специфичностите на историскиот развој, во рамките на општиот развој на човештвото во Европа и светот. Наставната материја од историјата на нашите народи и народности во XIX и во почетокот на XX век е дадена одвоено за да се сфати развојот, а со најновата историја и континуитетот на секој наш народ и народност посебно и на сите заедно како целина.

Историјата на народностите во Македонија — албанската и турската — се проткајува низ содржините и историските настани кои имаат врски и влијанија едни врз други. Согласно со законите за основното и средното образование и воспитание, дадени се и дополнителни содржини за училиштата со албански односно турски наставен јазик. Тоа се, главно, позначајни настани од историјата на албанската односно турската народност во Македонија и Југославија и албанскиот народ воопшто, кои фрлаат поголема светлина врз историјата на овие народности.

Да потсетиме и на тоа дека новата наставна програма опфаќа нови содржини и тоа од периодот по Втората светска војна и од современото општество, како од општата така и од националната историја. Во I и II клас на средното образование отстапуваат сите содржини до Првата светска војна кои досега се изучуваат како втор циклус. Со тоа во голема мера учениците во I и II клас се растоваруваат, но за сметка на тоа, бидејќи содржините до Првата светска војна се сметнаа во основното образование, учениците од VI, VII и VIII одделение прилично се оптоварија.

ж) Програмските југословенски јадра по историја

На јавна дискусија се дадени предлог-програмските јадра по историја на основното и средното образование. Тие се единствени, изготвени на ниво на Југославија од комисија составена од претставници на сите републики и од покраините.

Содржините кои се наведени во програмските јадра треба да послужат како ориентација за изработка на наставните програми по историја во секоја република и покраина. Во програмските јадра се дадени содржини кои мора да се најдат во наставните програми по историја во сите републики и во покраините. Обемот и длабочината на содржината, како и нивната поделба по одделенија и класови ќе зависи од наставниот план во секоја република и покраина како и од специфичностите и историскиот развој на секој народ, односно народност во СФРЈ.

На ваквата концепција на програмските јадра има сериозни забелешки од повеќе стручни и општествено-политички фактори, зашто се дава можност при нивното оформување во наставни програми да се јават пак големи разлики како во опфатеноста на историските настани, обемот на материјата што ќе се обработува, а исто така и во планирањето на програмските содржини. За програмските јадра, кои претставуваат основа за наставните програми по историја, а воедно и голем проблем Сојузот и секој негов член треба да даде свој придонес за негово решение. Од посебно значење ќе биде мислењето и помошта на нашите стручни и научни институции: Македонската академија на науките и уметностите, Катедрата по историја на Филозофскиот факултет, Институтот за национална историја и други.

Уште некои актуелни проблеми во наставата по историја

Од досегашното излагање се гледа каква е поставеноста на наставата по историја во системот на основното и средното образование и воспитание. Ги истакнавме и проблемите што произлегуваа од реформата на образовниот систем. Сега да го свр-

тиме нашето внимание на другите три видови проблеми од стручен, педагошко-методски и материјално-технички карактер.

Еден од најважните фактори во воспитната работа во училиштето е наставникот. Општата состојба во поглед на формалната соодветност на наставниот кадар според степенот и видот на сручната подготовка, согласно со Законот, задоволува.

Покрај стручните квалификации и педагошко-методската култура на наставникот, денес во прв план се става тежиштето на политичкиот и идејниот лик на наставникот. Идејниот лик несомнено директно се изразува по пристапот, интерпретацијата и обработката на наставните содржини. Во врска со тоа прашање да се потсетиме на ставот на последните конгреси на СКЈ: „... неопходно, постојано да се поттикнува и содржајно да се актуелизира стручното, педагошкото и идејно-политичкото оспособување на наставниците и воспитувачите со самообразование и други организирани облици на усовршување“. Од тоа произлегува дека наставникот не може повеќе да го заснова авторитетот врз својата положба, туку во новите услови мора да го создава, гради и „усвојува“.

Од досегашните сознанија на просветно-педагошката служба, како и од другите согледувања може да се констатира дека кај еден дел од наставниот кадар, отсуствува солидна подготвеност, чувство на одговорност и емоционална определеност да ги остварува задачите на нашето воспитание и образование. Таквите наставници не се во состојба да ги поттикнуваат и мотивираат учениците. Посебен проблем беше што во одделни образовни организации во наставниот процес беа вклучени и лица идејно политички неподобни, односно осудувани и по настаните на Косово суспендирани од работа и пак осудени за непријателска дејност против општественото уредување на СФРЈ. Постојат индикации и за тоа дека сè уште во некои училишта со албански наставен јазик работат наставници кои наставата по историја не ја изведуваат на потребното стручно и идејно ниво.

Во врска со стручната подготовка и стручното усовршување на наставниот кадар по историја се чувствува потреба од извесни корекции во наставните програми на ПА и студиумот по историја на Филозофскиот факултет во прилог на изучувањето и подобро оспособување на студентите со материјата на најновата историја на нашите народи и народности и современиот свет, односно со периодот по Втората светска војна кој според новите наставни програми целосно се изучува во II клас на средното образование.

Динамиката на нашето образование иницира и укажува на потребата од преиспитување и општествена оправданост на едностраното (еднопредметното) остручнување на наставниот кадар по историја. Во многу земји во светот а и во некои наши

републики студиите на наставничките факултети опфаќаат во основа, два наставни предмети и тоа: основниот и изборен предмет по желба на кандидатот. Остручувањето на наставниот кадар за два предмети секако ќе придонесе и ќе го забрза решавањето на проблемот — вишок на наставен кадар кој веќе почна да се појавува поради намалениот фонд на часовите.

а) Учебниците по историја и историските читанки

Во основното и средното образование во нашата Република се употребуваат 10 учебници. Автори на постојните учебници се македонски историчари. Учебниците се оформени во согласност со концепцијата на учебниците, наставните програми и стручно-педагошките барања. Сите учебници врват низ стручната процедура од рецензирањето на тројца рецензенти до усвојувањето од РПС.

Со својата содржина учебниците по историја овозможуваат учениците да се запознаат со историските настани, процеси и појави што ги предвидуваат наставните програми. Посебно е водено сметка во обработката на допирните точки на историското минато и заедничката борба како значен прилог во зацврстувањето на братството и единството на нашите народи и народности. Преку марксистичкото прикажување на најзначајните настани и појави од минатото учениците можат правилно да ја сфатат сегашноста и правилно да се насочат кон иднината.

Кога сме при ова прашање, неопходно е да спомнеме и некои проблеми и пропусти кои се појавуваат и сè уште ги има.

Во дополнителните содржини од историјата на албанската народност, односно албанскиот народ пред две години беа констатирани доста пропусти, слабости, неточности и тенденции. При реализацијата пак на наставните содржини, некои наставници одеа во уште поголеми крајности: проширување на содржините од албанската историја, а скратување од историјата на другите народи и народности, изолирано прикажување на некои настани од албанската историја, оптоварување на учениците со обемна фактографија, давање голема ослободителна мисија на некои албански движења и личности, запоставување на негативните сегменти и територијалните претензии на некои организации, органи или личности кон Македонија и другите југословенски територии, како и непрецизни територијални разграничувања на одделни национално-ослободителни движења, организации и востанија кај Албанците, давање преголем акцент, дури и идеализирање и глорифицирање на одделни историски настани и личности од историјата на албанскиот народ, запоставување на обработката на историјата на родниот крај и придонесот на НОВ и Револуцијата и слично.

Покрај наведените, имаше и други пропусти кои битно влијаеја врз реализацијата на идејните и воспитните задачи на наставата по историја: употреба на стручна и педагошка литература печатена во Тирана која не одговара на нашите програмски, идејни и педагошки барања, употреба на несоодветни учебници печатени во Приштина итн.

Комисите заедно со издавачката организација „Просветно дело“ го исчисти баластот во дополнителните содржини во сите изданија на новите учебници на албански наставен јазик.

Во учебничката литература постојат и други проблеми. Преводите односно изданијата на јазиците на народностите не одат паралелно со македонските изданија. Овде мораме да нагласиме и да подвлечеме една чудна појава и однос од страна на наставниците и издавачот на учебници „Просветно дело“ кон историските читанки. Добар дел наставници не ги употребуваат историските читанки во наставната работа и имаат таков однос како да е тоа нивна лична работа не водејќи сметка за педагошко-методските, стручните и програмските барања. „Просветно дело“ исто така, тргнувајќи од некои свои комерцијално-финансиски пресметки, почна да не објавува конкурси за историски читанки. Оваа работна организација издаде учебници за VI, VII и VIII одделение за I и II клас на средното образование, а не издаде ниту една историска читанка иако во концепцијата за учебници, усвоена од РПС на 26.09.1980 година, јасно стои дека како придружна литература на учебниците по историја одат задолжително и историските читанки.

б) Стручната и педагошко-методска литература

Скоро во сите училишни библиотеки има извесен фонд на стручна историска литература. Таа се добива и во индивидуална претплата на наставниците. Треба да се подвлече дека современа стручна и педагошко-методска литература за наставата по историја недостасува скоро во сите училишта. Ги нема историите за повоена Југославија, нема методики за наставата по историја, ретко се добиваат стручните списанија: „Настава по историја“, „Историја“, „Гласник“ на ИНИ и други. Нема доволно стручна литература за историјата на народностите особено за албанската. Индивидуалната претплата на стручни изданија и нивното користење за жал е уште помала. Во нашата Република од ослободувањето до денес не е отпечатена или преведена на македонски јазик ниту една методика или методски прирачник за наставата по историја. Секој наставник се снаоѓа како што знае, а некои и не се снаоѓаат затоа што својата ра-

бота ја базираат врз она знаење што го носат од ПА или од факултетот. Сето тоа има големо влијание врз наставата, поради што е неопходно да му се посвети сериозно внимание на овој проблем од сите воспитно-образовни фактори, издавачите и нашиот Сојуз.

в) Нагледноста во наставата

Нагледноста во наставата по историја претставува посебен проблем. По ова прашање училиштата можат да се поделат во три групи и тоа: училишта кои имаат нагледни средства и ги употребуваат; училишта кои имаат нагледни средства и не ги употребуваат; и училишта кои немаат нагледни средства.

Најмногу ги имаме училиштата во третата група кои не располагаат со најнеопходните нагледни и наставни средства. Програмските нормативи за нагледност не се задоволени ниту 50%. Има училишта (основни и средни) во кои нема ниту една историска карта, а да не зборуваме за современи аудио-визуелни нагледни средства: филмови, дијафилмови, дијапозитиви, графоскоп, магнетофон, поларизатори и слично.

Причини за ваквата состојба има повеќе: недостиг на финансиски средства во училиштата, недостиг на простор за чување на нагледните средства, слаб интерес кај еден дел од наставниците и училиштата. Тоа доведува до вербализам и формализам во работата, осакатување на наставата и слаб успех кај учениците. Решавањето на овој проблем е од фундаментално значење, ако сакаме да имаме успех во работата. Има примери на наставници и училишта кои заедно со учениците имаат создадени драгоцени збирки од нагледни средства со минимални финансиски средства. Тоа се слики, шеми, скици, карти, збирки од предмети, документи, цртежи, искажувања на живи учесници од НОБ, снимени на магнетофонски ленти, радио-емисии и слично.

Кога сме на овој проблем треба да истакнеме дека немаме никаква историска карта за македонската историја, немаме историски атлас итн.

Нагледноста и просторните услови диктираат наставата да се изведува во класични училници на класичен начин. Не постои ниту една специјализирана училница, во вистинска смисла на зборот за наставата по историја, иако формално именувани како кабинети ги има во повеќе основни и средни училишта во Републиката.

Во организацијата на наставата и реализацијата на програмските задачи по историја постојат и други актуелни проблеми кои битно влијаат на целокупниот успех во воспитно-образовната работа:

— планирањето на наставата кај добар дел практичари е делумно парцијално, некомплетно што овозможува големи пропусти во стручен и педагошко-методски поглед;

— еднообразност во примената на облиците, методите и формите што неминовно условува ВЕРБАЛИЗАМ во наставата со сите негативни последици (понизок степен на знаење и формализам во знаењето — да се усвојат формите без адекватна содржина, учениците да знаат многу факти без да можат да ги расчленат, објаснат, илустрираат). Пропустите се во тоа што наставната метода потребна и наменета за конкретна содржина се заменува со наставна метода од општо дидактичка смисла, не водејќи сметка дека изборот на наставните методи е условен на прво место од содржините, возраста на учениците, нивната претспрема и способност, условите за работа итн.;

— во средното образование раширена е појавата на блок часови во неделниот распоред без да се води сметка за работоспособноста на учениците, педагошко-дидактичките и психолошките норми на наставата;

— домашната работа како значаен дидактички елемент на наставниот час и наставата воопшто како да се губи. Голем број на наставници како да раскрстиле со давањето на домашни задачи на учениците, оправдувајќи се со тоа дека „не сакаат да ги оптоваруваат учениците“, иако и ним им е јасно како е дефинирана улогата на домашните задачи и дека претставуваат продолжување и довршување на наставата, подготовка за нова работа, потреба за самостојна и творечка работа на учениците итн.;

— на локалната-родокрајната историја не секаде се посветува внимание, не се обработува. Во наставните програми нема содржини од локалната историја, но затоа, тие бараат во секое училиште таа да се обработи. Проткајувајќи ја локалната историја низ редовната настава има повеќекратно значење: учениците успешно го поврзуваат минатото со сегашноста и перспективите на родниот крај, се развива интересот за историјата, се активираат непосредните перцепции кај учениците, а сето тоа го спречува и го разбива вербализмот и формализмот во наставата по историја.

Овие состојби и факти ни зборуваат и ни налагаат да се ангажираме на еден поширок план за решавање на наведените проблеми во наставата по историја во основното и средното образование и воспитание. Впрочем на тоа нè упатуваат и заклучоците на VII конгрес на СИЈ, кои за жал во практиката сè уште не се реализирани. На тоа не упатува и Апелот на Претседателството на СДИЈ од 11. XII 1982 год. упатен до Претседателството на ЦК СКЈ и до Претседателството на Сојузната конференција на ССРНЈ.